

VOJNA KRAJINA — POVIJESNI PREGLED — HISTORIOGRAFIJA — RASPRAVE

Zagreb 1984, str. 476 + ilustracije

U povodu stote obljetnice sjedinjenja bivše Vojne krajine s civilnom Hrvatskom (1881—1981) organiziran je i održan u Zagrebu, u studenom 1981. znanstveni skup naših i inozemnih povjesničara koji se bave proučavanjem prošlosti Vojne krajine. Na tom skupu u nazočnosti do stotinu znanstvenih radnika iz zemlje i iz drugih država, nastupilo je tridesetak referenata i petnaestak diskutanata. Većina sudionika skupa priredila je za tisak svoje referate i objavljeni su u naslovljenom djelu, dok neki sudionici to nisu napravili na vrijeme, a neke radove redakcija nije prihvatila za objavljivanje. Objavljeno je ukupno 288 radova od 26 sudionika.

Glavni urednik Dragutin Pavličević u uvodnom dijelu tog zbornika radova ukazao je na slične obrambene institucije koje su postojale kod mnogih naroda i u sklopu raznih država diljem svijeta, još iz vremena starog Egipta, pa do organiziranja Hrvatske i Slavonske vojne krajine, koje su se nastavljale na sličan obrambeni pojas u Ugarskoj i tako se taj južni obrambeni pojas Habsburškog Carstva protezao od Karpata do Jadrana.

U uvodni dio zbornika spada i prilog *O značenju Vojne krajine u hrvatskoj povijesti* (12 str.) od Jaroslava Šidaka u kojem je utvrdio i obrazložio upravo one probleme »koji se još uvijek nameću kao bitni kada nastojimo ocijeniti značenje Vojne krajine u povijesti hrvatskog naroda od XVI—XIX stoljeća«. Hrvatski sabor oduvijek raspravlja o Vojnoj krajini, a 1861. u Saboru se raspravlja o Vojnoj krajini obzirom na nacionalnu komponentu u postanku i razvoju Vojne krajine. Već 1866. Rački objavljuje prvi rad o obrani hrvatsko-slavonske granice » s gledišta državnopravnoga«, u kojem je prikazao nastajanje Vojne krajine 1522. i borbu Hrvatskog sabora nakon 1578. da tu krajinu očuva u sklopu Hrvatskog Kraljevstva. Šidak se dotaknuo problema financiranja Krajine koje su snosile unutrašnjoaustrijske pokrajine, problem Vlaha koji su doseljavali u Krajinu, o »carskoj zemlji« — lenu koji je posjedovao Krajišnik, a s kojim je najuže povezano i pitanje ekonomske podloge u životu Krajišnika, odnos zemljišne vlastele prema novim doseljenicima koji su naseljeni na njihova opustjela zemljišta, problematiku oko »Statuta Valachorum«, pitanje pripadnosti novooslobođenih hrvatskih krajeva, značenje Vojne krajine u povijesti ilirskog pokreta i slično.

Radovi zbornika podijeljeni su u pet skupina.

U prvoj skupini — Pregled povijesti Vojne krajine u Hrvatskoj od 16. do potkraj 19. stoljeća — svrstana su dva rada, a napisali su ih Fedor Moačanin i Mirko Valentić, obojica poznata po dugogodišnjim istraživanjima krajiške prošlosti.

Moačanin je u prilogu *Vojna krajina do kantonskog uređenja* (33 str.) prikazao osnovnu periodizaciju Krajine, tursko napredovanje i obranu Hrvatske do Mohačke bitke 1526, Vojnu krajinu u doba turske ofenzive do 1593. (organizaciju Vojne krajine do 1578, doseljavanje Vlaha, vojne naseobine u Žumberku, položaj Vlaha uz hrvatsku granicu i u Hrvatskoj u 16. stoljeću, organizaciju Vojne krajine poslije 1578. itd.), Vojnu krajinu u doba ravnoteže na turskoj granici (masovno naseljavanje Vlaha u Hrvatskoj i Slavonskoj vojnoj krajini, borbu plemstva za svoja imanja i državnu cjelokupnost, borbu hrvatskog plemstva za Vojnu krajinu), proširenje krajiškog teritorija i reforme do kantonskog uređenja 1787.

Mirko Valentić u svom prinosu *Hrvatsko-slavonska vojna krajina 1790—1881* — (35 str.), prikazao je postupno otvaranje Vojne krajine robnonovčanomj privredi, kretanje stanovništva u Krajini na razmeđu XVIII i XIX stoljeća, posljednji austro-turski rat (1788—1791) i nove socijalne napetosti u Krajini, novi »osnovni zakon« od 1807 — temelj za daljnji razvoj Krajine, Bansku i Karlovačku krajinu u sastavu »Ilirskih provincija« (1809—1815), razvoj Vojne krajine nakon napoleonskih ratova, školstvo, trgovinu i obrt, tjelesne kazne, rabote i vojne terete, prvi program teritorijalne i upravne integracije Vojne krajine s građanskom Hrvatskom, stanovništvo Krajine i njegovu ekonomsko-socijalnu strukturu, obnavljanje političke borbe za razvojačenje Krajine i njeno sjedinjenje s Hrvatskom 1881. Ta dva rada popraćena su raznim statističkim podacima iz svih područja obrađene problematike i daju pregled cjelokupne povijesti Vojne krajine od 16. stoljeća do 1881, kada je ta vojna institucija ukinuta. Istodobno su i pregled dostignuća historiografije o krajiškom problemu do godine 1982.

U drugoj skupini radova obrađeni su izvori i historiografija o Vojnoj krajini. Miljenko Pandžić priredio je pregled (7 str.) arhivske građe o Vojnoj krajini, s posebnim osvrtom na Arhiv Hrvatske u Zagrebu. Wolfgang Kessler (iz Marburga) prikazao je (17. str.) njemačku i austrijsku historiografiju Vojne krajine, a Josip Adamček problem krajiških buna u historiografiji koje su u XVII i XVIII stoljeću »predstavljale najviši izraz klase i društvene borbe«. Adamček je u referatu prikazao literaturu o krajiškim bunama, iznio je neke nove podatke, nastojao naznačiti neke probleme njihova daljnjeg proučavanja i pozabavio se značenjem karaktera društvenih odnosa u Krajini. Dragutin Pavličević u svom referatu (20 str.) razmatra problem krajiških kućnih zadruga od početka 19. stoljeća pa do naših dana.

Treća skupina radova posvećena je povijesti Vojne krajine od 16. do kraja 18. stoljeća. István Sinkovics (Budimpešta) prikazao je obranu mađarskog pograničnog teritorija od Turaka u XVI i XVII stoljeću (12 str.), István N. Kiss (Budimpešta) prikazao je (16 str.) vojnu organizaciju vlastelinstva — vojnike-seljake i vojnike-plemiće — u 16., 17. i 18. stoljeću. Nenad Moačanin sudjeluje s prilogom *Vlasi u požeškom sandžaku 1545—81* (6 str.), Šime Peričić s prilogom (6 str.) o vojnoj krajini u Dalmaciji, u sastavu Mletačke Republike, o kojoj se donedavno malo znalo, Vasko Simo-

niti s prilogom (9 str.) *Doprinos Kranjske financiranju protuturske obrane u 16. stoljeću*, Milan Kruh ek s prilogom (43 str.) *Stvaranje i utvrđivanje obrambene granice na Kupu u toku XVI i XVII stoljeća*, Ignacij Voje s prilogom (16 str.) *Zbirka planova krajiških utvrda iz Karlsruhea*, Fedor Moačanin s još jednim prilogom (28 str.) *Pokušaji sporazumijevanja između hrvatskog plemstva i Vlaha varaždinskog generalata u 17. stoljeću*. U tom za vlašku problematiku značajnom prilogu Moačanin se osvrnuo na problem koji je nastao naseljavanjem vlaških doseljenika u naslovljeno područje, osvrnuo se na izraz vlasi ili »vlasi« koji su se upotrebljavali u socijalnom značenju, obradio je »pokmećivanje« Vlaha, pokušaje sporazumijevanja do »Vlaškog zakona«, »Vlaški zakon« iz 1629, problem Vlaha pred Hrvatskim saborom, o sporazumijevanju Vlaha i hrvatskih staleža, »Modus et Constitutiones quibus Valachi resignandi per Regnicolas gubernarentur« iz 1650, Vlasi i uroti zrinsko-frankopanska. Vladimir I. Frejdzon (iz Moskve) prikazao je (8 str.) Vojnu krajinu i vojna naselja u Rusiji po vojnom ustrojstvu slična ustrojstvu Vojne krajine u Habsburškom Carstvu, a Miroslav Granić prikazao je strukturu stanovništva Karlobaga u 18. i 19. stoljeću (5 str.).

U četvrtoj skupini radova obrađena je problematika iz povijesti Vojne krajine u 19. stoljeću. Drago Rok sandić sudjeluje s prilogom (12 str.) *Rasprave o ukidanju krajiškog uređenja u Vojnoj Hrvatskoj (1809—1811)*, Stjepo Obad je prikazao (5 str.) pobunu Krajišnika u Zadru u jesen 1813. na smjeni francuske i austrijske uprave, Slavko Gavrilović s prilogom (5 str.) *Sremska vojna granica u revoluciji 1848—1849. godine*, Lazar Rakić prikazao je (10 str.) bataljon u Šajkaškoj, sa sjedištem u Titelu, 1848—1849, Mirko Valentić u prilogu (31 str.) *Borba hrvatskih političkih krugova za razvojačenje Vojne krajine i njezino sjedinjenje s Hrvatskom*, prikazao je nastojanje vojnih krugova da Krajinu sačuvaju kao jeftin rezervoar vojnika, strukturu stanovništva Krajine, nastojanja hrvatskih krugova, sučeljavanja između vojnih i privrednih krugova Austrije s ugarskom vladom i druga društveno-politička i gospodarska kretanja vezana za budućnost Krajine, te problematiku oko razvojačenja Krajine. Milan Krajčović (iz Bratislave) u svom referatu (16 str.) obradio je nacionalno pitanje u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slovačkoj od 50-tih do 70-tih godina 19. stoljeća obzirom na Vojnu krajinu, a Julije Grabovac prikazao je (7 str.) odnos dalmatinskih narodnjaka prema razvojačenju i sjedinjenju Vojne krajine s Hrvatskom.

U petoj skupini radova nalaze se prilozima o kulturi Vojne krajine. Đurđica Cvitanović obradila je idejne nacрте za gradnju tipiziranih crkvi u Vojnoj krajini (11 str.), Desanka Nikolić prikazala je uniformiranje graničarske vojske (11 str.), Rafo Bogišić sudjeluje s prilogom *Jedan pogled na književnost u Slavoniji i Slavonskoj krajini u 18. stoljeću* (7 str.) i Josip Vončina s prilogom *O postanku i načelima Relkovićeve 'Nove slavonske i nimačke gramatike', Zagreb 1767* (20 str.).

Na kraju knjige nalazi se popis i podaci o kartama, crtežima i ilustracijama.

Knjiga »Vojna krajina« objavljena je u sklopu »Biblioteke znanstvenih radova«, a izdavači su joj Sveučilišna naklada »Liber« i Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu — Odjel za hrvatsku povijest, uz financijsku pomoć Komisije za izdavačku djelatnost Rektorata Sveučilišta u Zagrebu i

Republičke zajednice za znanstveni rad SR Hrvatske (SIZ VII). Knjiga je priređena tako da može poslužiti kao priručnik za povijest Vojne krajine na fakultetima i postdiplomskim studijama i svima koje zanima povijest Vojne krajine. Kako su svi prilozi uklopljeni, tako da čine jednu cjelinu, to djelo je najznačajniji sintetički tekst na hrvatskom i srpskom jeziku, a obzirom na podatke koje pruža najbolji je informacijski izvor o Vojnoj krajini. Inače, knjiga je oblikovana kao i prethodne knjige izdavača u navedenoj biblioteci, tvrdo ukoričena i tiskana na lijepom papiru, a privlači i svojom tehničkom opremom.

Anđelko Mijatović

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 17

Z A G R E B

1984.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATIČKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859,1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SRH pod br. UP-547,2 — 84 — 1984

RADOVI 17

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANDRIĆ mr Jasna, Filozofski fakultet, Zagreb
ANTIĆ dr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija Krčka 1, Zagreb
ANTOLJAK dr Stjepan, Zajčeva 31, Zagreb
BERTOSA dr Miroslav, Karličeva 12, Pula
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
JURIĆ Radomir, Arheološki muzej, Zadar
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 12, Zagreb
LUCIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, Palmira Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SHH, Zagreb
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
POPOVIĆ mr Štefanija, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
RAUKAR dr Tomislav, Filozofski fakultet, Zagreb
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet, Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
SZABO dr Agneza, Muzej grada Zagreba
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb